

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨ ٢٩

دانشگاه علوم پزشکی ایران

دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی

بررسی وضعیت استفاده از فن آوری اطلاعات توسط دانشجویان
معلول دانشگاههای علوم پزشکی ایران ، تهران و شهید بهشتی

ارایه شده به دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی به عنوان بخشی

از شرایط دریافت درجه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی

استاد راهنما : خانم دکتر فاطمه اسدی کرگانی

استاد مشاور آمار : سرکار خانم فاطمه حسینی

استاد داور : جناب آقای محمد رضا علی بیگ

نگارش : تقی تقی پور

تهران - بهمن ۱۳۸۱

۶۰۸۶۹

۱۳۸۱ / ۱۲ / ۲۵

بسمه تعالی

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران
دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی

تاریخ: ۱۳۸۱ / ۱۲ / ۲۵
شماره: ۱۱۲۷
پیوست:

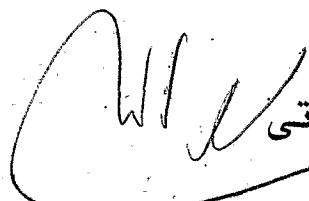
بسمه تعالی
تصویبنامه پایان نامه کارشناسی ارشد

بدینوسیله اعلام می‌نماید **دکتر احمد براتی** دانشجوی دوره کارشناسی ارشد

کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی پایان نامه خود را تحت عنوان "بررسی وضعیت استفاده از آماره اطلاعات توسط دانشجویان سطوح دانشگاههای علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی"

در تاریخ ۱۳/۱۱/۸۱ به عنوان آخرین شرط دریافت درجه کارشناسی ارشد به هیئت علمی این دانشکده ارائه نموده و مورد قبول واقع شد. /د

وزارت اطلاعات و آمار علمی ایران
شعبه آمار

دکتر احمد براتی
رئیس دانشکده مدیریت و اطلاع سانی پزشکی

استاد راهنما: **دکتر ناهید سمنگر عالی**

۶ - ۱۳۸۳ / ۲ / ۶

استاد مشاور:

استاد مشاور آماري: **دکتر حسن حسینی**

استاد داور: **دکتر ناصر علی‌بیگ**

آدرس - خیابان ولی عصر (عج) بالاتر از ظفر نبش خیابان شهید بابک بهرامی پلاک ۱

تلفن ۸۰۸۸۸۲۹ - ۸۰۸۸۷۶۲ - ۲۲۲۵۹۹۰

سپاس :

بدین وسیله مراتب تشکر و قدردانی فراوان خود را از اساتید ارجمند ، خانم دکتر فاطمه اسدی کرگانی ، استاد راهنما و سرکار خانم فاطمه حسینی ، استاد مشاور آمار که با صبر و شکیبایی تمام و با دقت نظر و دلسوزی بسیار در کلیه مراحل پژوهش حاضر اینجانب را یاری داده اند ، از صمیم قلب ابراز می دارم . همچنین وظیفه خود می دانم از زحمات بی دریغ جناب آقای محمد رضا علی بیگ ، استاد داور ، و از سرکار خانم فاطمه رهادوست ، عضو محترم هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی به سبب رهنمود های ارزنده ایشان کمال تشکر را داشته باشم .

**تقدیم به: همسر بسیار فداکار و ایثارگرم . سرکار خانم کبری
لطفی پور چایجانی که موفقیتیم در دو دوره تحصیل
دانشگاهی مرهون حمایت‌های همیشگی و همت و
غیرت والای او بوده است .**

**و به پدر و مادر پرتلاش و بزرگوارم :
و به برادران بسیار ارجمندم آقای اسداله تقی پور و
آقای علی تقی پور**

**و تقدیم به روح پاک بانوی بزرگوار . سیده خانم هاشمی . مادر
بزرگم که برایم بسیار زحمت کشید و برای نخستین بار نوشتن
با پا را به من الهام بخشید.**

**و به کلیه کسانی که در زندگی پر فراز و نشیب اینجانب نقشی
مثبت و تأثیرگذار داشته اند.**

شعار روز جهانی معلولین مورخ ۳ دسامبر سال ۲۰۰۰ عبارت
بود از :

« کارآمد ساختن فناوری های اطلاعات برای همگان »

* * *

« تا زمانی که فن آوری اطلاعات براسستی برای همگان قابل دسترسی و
استفاده نباشد ، توان و ظرفیت بالقوه اطلاعات برای قدرت بخشیدن
به همه کشورها و همه افراد جامعه تحقق پیدا نخواهد کرد . »

کوفی عنان ، دبیرکل سازمان ملل متحد

چکیده پژوهش :

این پژوهش با روش پیمایشی- توصیفی به تعیین وضعیت استفاده از فن آوری اطلاعات توسط دانشجویان معلول دانشگاههای علوم پزشکی ایران ، تهران و شهید بهشتی می پردازد . جامعه مورد پژوهش شامل کلیه دانشجویان معلول ، اعم از جانباز و غیرجانباز در سه دانشگاه علوم پزشکی ذکرشده و تعداد کل جامعه پژوهش ۶۰ نفر بوده است . ابزارگردآوری اطلاعات پرسشنامه ای است با ۱۵ سؤال . به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از جداول توزیع فراوانی و نمودارها استفاده شد .

بالاترین عامل بروز معلولیت افراد مورد پژوهش در هر سه دانشگاه پدیده شوم جنگ ۸ ساله بوده است . (به ترتیب ۷۱/۴ درصد در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و ۶۲/۵ درصد در دانشگاه علوم پزشکی ایران) و علل ناشی از سوانح و حوادث و علل مادر زادی در مرتبه بعدی قرار دارند . بالاترین درصد معلولیت (۶۲/۵) در دانشگاه علوم پزشکی ایران در رده ۷۰ درصد و بالاتر است اما در دانشگاه علوم پزشکی تهران بالا ترین میزان معلولیت ، ۴۵ درصد ، در رده بین ۴۹-۲۵ درصد و در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ، بالاترین میزان معلولیت ، ۳۶/۴ ، در دامنه بین ۲۴-۱۰ درصد است . افزون بر این ، ۱۰۰ درصد دانشجویان معلول دانشگاه علوم پزشکی ایران ، ۹۰/۹ درصد دانشجویان معلول دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و ۸۵/۷ درصد از دانشجویان معلول دانشگاه علوم پزشکی تهران بر این باورند که استفاده از فن آوری اطلاعات می تواند سطح فعالیت های تحصیلی و تحقیقی آنان را ارتقاء دهد .

اکثریت دانشجویان معلول دانشگاه علوم پزشکی ایران (۶۲/۵) از فن آوری اطلاعات استفاده می کنند ، اما ۶۳/۶ درصد از دانشجویان معلول علوم پزشکی شهید بهشتی و ۶۱/۹ درصد از دانشجویان معلول علوم پزشکی تهران از فن آوری اطلاعات بنا به دلایلی استفاده نمی کنند . در بررسی دلایل عدم استفاده از فن آوری اطلاعات توسط دانشجویان معلول مورد مطالعه معلوم می شود که بیشترین درصد در عدم استفاده از فن آوری اطلاعات (۶۶/۷٪) در دانشگاه علوم پزشکی ایران به دلیل مشکلات جسمی مطرح می باشد . در دانشگاه علوم پزشکی تهران علت اصلی عدم استفاده از فن آوری اطلاعات این بوده است که چگونگی استفاده از آن را نمی دانستند (۳۸/۵٪) و همین عامل بالاترین درصد عدم استفاده از فن آوری اطلاعات را در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی (۳۵/۷٪) به خود اختصاص می دهد . در زمینه موارد استفاده از فن آوری اطلاعات توسط دانشجویان معلولی که از این فن آوری استفاده می کنند ، یافته های به دست آمده حاکی از این است که بالاترین درصد (۶۰٪) در دانشگاه علوم پزشکی ایران برای تهیه پایان نامه و ۵۰ درصد هم در دانشگاه علوم پزشکی تهران و هم در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی برای تهیه گزارش تحقیقاتی است . به طور کلی منابع الکترونیک مورد استفاده در سه دانشگاه مزبور به ترتیب اولویت عبارت است از : (۱) Full Text (منابع کتابی) ، (۲) Full Text (منابع غیر کتابی) ، (۳) Textbooks ، (۴) اطلاعات کتابشناختی و (۵) Multimedia .

از جمله نکات مشخص شده در این پژوهش این است که هنوز فن آوری اطلاعات انطباق پذیر برای استفاده دانشجویان معلول در دانشگاه های مورد بررسی فراهم نشده است و این گروه از دانشجویان همچنان ناگزیرند از فن آوری اطلاعات معمول که برای افراد عادی در نظر گرفته شده است ، استفاده کنند و خود همین عامل باعث شده است که کمترین میزان استفاده از فن آوری اطلاعات صورت گیرد یعنی ۵ ساعت در هفته که حداقل سطح استفاده به شمار می آید . سطح آشنایی

دانشجویان معلول با مجموعه تجهیزات فن آوری انطباق پذیر نظیر ترکیب کننده صوتی ، نرم افزار صفحه خوان ، نرم افزار بزرگ کننده صفحه نمایش ، اسکنر (پویسگر) متن ، سندلیهای اداری قابل تنظیم ، بازو های متصل به مونیتر ، سینی های مربوط به صفحه کلید ، سیستم اطلاع دهی دیداری ، نرم افزار خط بریل ، چاپگر خط بریل ، تشخیص دهنده صوتی ، میز تحریر قابل تنظیم با ویلچر تقریباً در حد هیچ است. در خصوص میزان فراهم بودن امکانات برای دانشجویان معلول ، اکثریت قاطع افراد جامعه پژوهش معترفند به اینکه به تناسب نوع معلولیت آنها تسهیلات و امکانات ضروری برای استفاده از منابع اطلاعاتی فراهم نگردیده است . تنها در مورد ترکیب کننده های صوتی و میزان ضرورت استفاده از آن در بین سه دانشگاه تفاوت معنی داری وجود دارد ($P=0.031$) اما در مورد ضرورت استفاده از سایر تجهیزات انطباق پذیر بین دانشجویان معلول سه دانشگاه اختلاف معنی داری وجود ندارد .

از یافته های دیگر این پژوهش آن است که اکثریت دانشجویان معلول مورد مطالعه (۷۴٪) تشکیل نهادی تحت عنوان « دفتر خدمات ویژه معلولین » را در دانشکده خود برای طرح و بررسی مسایل ، ایجاد هماهنگی برای حل و فصل آنها ، پیگیری امور در رابطه با تهیه تجهیزات مربوط به فن آوری اطلاعات برای خود ضروری و سودمند تلقی می کنند . این پژوهش مهمترین مشکلات دانشجویان معلول را در موارد ذیل می داند : (۱) استقرار محل کنونی کتابخانه ها و سایت های اینترنتی در طبقات غیر همکف و نبودن بالابر ، (۲) فراهم نبودن امکانات ویژه معلولین در زمینه استفاده از فن آوری اطلاعات ، (۳) محدود بودن خطوط اینترنتی ، و (۴) فقدان میز کار قابل تنظیم در ایستگاه کار رایانه ای و اینترنت .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
الف	سپاس
د-ه.....	چکیده پژوهش
و-ز.....	فهرست مطالب
ح-ط.....	فهرست جداول
ی.....	فهرست نمودارها

فصل اول:

۱.....	۱-۱ مقدمه
۵.....	۲-۱ بیان مسأله
۶.....	۳-۱ ضرورت انجام پژوهش
۸	۴-۱ اهداف پژوهش
۸	۵-۱ سؤالات پژوهش
۹	۶-۱ تعریف مفاهیم عمده و تعریف عملیاتی

فصل دوم:

۱۰	۲-۱ وضع و آمار معلولان و دانشجویان معلول در جهان
۱۰.....	۲-۲ وضعیت و آمار دانشجویان معلول در ایران
۱۴	۳-۲ بررسی مطالعات انجام شده در زمینه پژوهش
۱۴	الف : مطالعات انجام شده در ایران
۱۴ ..	ب : مطالعات انجام شده در خارج

فصل سوم:

۲۲	۳-۱ روش پژوهش
۲۲.....	۳-۲ جامعه پژوهش
۲۲	۳-۳ ابزار گرد آوری اطلاعات
۲۳	۳-۴ روش گردآوری اطلاعات
۲۳	۳-۵ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم :

۲۴	۴-۱ یافته ها و تجزیه و تحلیل آنها
----------	-----------------------------------

فصل پنجم

۵۷	۵-۱ خلاصه بندی یافته ها و نتیجه گیری
۶۲	۵-۲ پیشنهادهایی براساس یافته های پژوهش

۶۳	پیشنهاد برای تحقیقات آینده.....	۳-۵
۶۴	منابع فارسی	
۶۵	منابع لاتین.....	
۶۸	ضمیمه پرسشنامه	
I,II	چکیده لاتین.....	

فهرست جداول

صفحه

عنوان

- جدول شماره ۱ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه برحسب سال ورود به تفکیک سه دانشگاه علوم پزشکی ایران ، تهران و شهید بهشتی..... ۲۵
- جدول شماره ۲ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه بر حسب رشته تحصیلی به تفکیک سه دانشگاه علوم پزشکی ایران ، تهران و شهید بهشتی ۲۶
- جدول شماره ۳ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه برحسب جنس به تفکیک سه دانشگاه ۲۷
- جدول شماره ۴ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه برحسب چگونگی بروز معلولیت به تفکیک سه دانشگاه ۲۸
- جدول شماره ۵ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه برحسب ناحیه معلولیت به تفکیک سه دانشگاه ۲۹
- جدول شماره ۶ : توزیع فراوانی درصد میزان معلولیت در دانشجویان معلول مورد مطالعه به تفکیک سه دانشگاه ۳۰
- جدول شماره ۷ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه بر حسب ارتقاء سطح فعالیت‌های تحصیلی به دلیل استفاده از فن آوری اطلاعات به تفکیک سه دانشگاه ... ۳۱
- جدول شماره ۸ : توزیع فراوانی استفاده از فن آوری اطلاعات در دانشجویان معلول مورد مطالعه به تفکیک سه دانشگاه ۳۲
- جدول شماره ۹ : توزیع فراوانی دلایل عدم استفاده از فن آوری اطلاعات توسط دانشجویان معلول مورد مطالعه به تفکیک سه دانشگاه ۳۳
- جدول شماره ۱۰ : توزیع فراوانی موارد استفاده از فن آوری اطلاعات توسط دانشجویان معلول که از این فن آوری استفاده می کنند به تفکیک سه دانشگاه ... ۳۴

فهرست جداول

عنوان

صفحه

- جدول شماره ۱۱ : توزیع فراوانی اماکن استفاده از فن آوری اطلاعات به ترتیب اولویت ۳۵
- جدول شماره ۱۲ : توزیع فراوانی منابع الکترونیک مورد استفاده به ترتیب اولویت در سه دانشگاه علوم پزشکی ایران ، تهران و شهید بهشتی ۳۷
- جدول شماره ۱۳ : توزیع فراوانی منابع الکترونیک مورد استفاده به ترتیب اولویت ۳۸
- جدول شماره ۱۴ : توزیع فراوانی میزان استفاده از وسایل و خدمات فن آوری اطلاعات در محیط دانشکده یا دانشگاه توسط دانشجویان معلول به تفکیک سه دانشگاه ۴۰
- جدول شماره ۱۵ : توزیع فراوانی تهیه فن آوری های انطباق پذیر ویژه معلولین توسط دانشگاههای مورد بررسی ۴۱
- جدول شماره ۱۶ : توزیع فراوانی میزان آشنایی دانشجویان معلول مورد مطالعه با مجموعه تجهیزات فن آوری انطباق پذیر به تفکیک سه دانشگاه ۴۳-۴۶
- جدول شماره ۱۷ : توزیع فراوانی پاسخ دانشجویان معلول مورد مطالعه به سؤال «کدامیک از تجهیزات انطباق پذیر یا کمکی ویژه معلولین در دانشکده محل تحصیل شما فراهم شده است ؟» در سه دانشگاه ۴۷
- جدول شماره ۱۸ : توزیع فراوانی فراهم بودن یا نبودن امکانات جهت دسترسی به منابع در دانشکده های مورد بررسی ۴۸
- جدول شماره ۱۹ : توزیع فراوانی نظرات دانشجویان معلول مورد مطالعه در مورد میزان ضرورت استفاده از هر یک از تجهیزات اطباق پذیر ویژه معلولین به تفکیک سه دانشگاه ۴۹-۵۳
- جدول شماره ۲۰ : توزیع فراوانی دانشجویان معلول مورد مطالعه برحسب آموزش استفاده از تکنولوژی اطلاعات به تفکیک سه دانشگاه ۵۴
- جدول شماره ۲۱ : توزیع فراوانی نظرات دانشجویان معلول مورد مطالعه در خصوص تشکیل نهادی تحت عنوان « دفتر خدمات ویژه معلولین » به تفکیک سه دانشگاه ۵۵

فهرست نمودارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۳۶.....	نمودار شماره ۱ : اماکن استفاده از فن آوری اطلاعات به ترتیب اولویت.....
۳۹.....	نمودار شماره ۲ : منابع الکترونیک مورد استفاده به ترتیب اولویت.....
	نمودار شماره ۳ : توزیع درصد فراوانی تهیه فن آوری انطباق پذیر ویژه
۴۲.....	معلولین در دانشگاههای مورد بررسی

فصل اول

- ۱-۱ مقدمه
- ۲-۱ بیان مسأله
- ۳-۱ ضرورت انجام پژوهش
- ۴-۱ اهداف پژوهش
- ۵-۱ سؤالات پژوهش
- ۶-۱ تعریف مفاهیم عمده و تعریف عملیاتی

۱- مقدمه:

با ظهور عصر فن آوری اطلاعات در نیمه دوم قرن بیستم و خارج شدن کامپیوترها از حالت وسایل محاسباتی محض و مطرح شدن به عنوان ابزارهای نوشتاری، مطالعاتی و ذخیره سازی اطلاعات، برای معلولینی که سابقاً دچار مشکل در برابر متون چاپی بودند، پیدایش این پدیده نوین و نوظهور فن آوری، ناگهان به روی آنان عوالم و دنیاهایی تازه و مهیج از اطلاعات را گشود. برای برخی از معلولین، با وجود آن که اختراع ماشین چاپ در چهار قرن پیش عملاً خودش موانعی را برای استفاده از اطلاعات ایجاد کرده بود، اما کامپیوتر با کمک وسایل ورودی جایگزین و وسایل خروجی جایگزین می توانست منشأ قدرت و حرکت و پویایی تازه ای باشد و آزادی عمل بیشتر و استقلال عمل تازه ای را به ارمغان آورد. پیدایش این نوع فن آوری برای کتابخانه ها به مفهوم این است که بایستی به قشر جدیدی موسوم به مراجعین معلول خدمات رسانی نمایند. اما مشکل اینجاست که از یک طرف بعضاً خود این استفاده کنندگان جدید نمی دانند که درموقع مراجعه به کتابخانه استفاده از چه نوع خدماتی را باید انتظار داشته باشند و از سوی دیگر به همین نحو، بعضاً خود کتابداران هم نمی دانند آرایه چه نوع خدماتی از سوی آنان برای این گروه از مراجعین امکان پذیر است و یا ملزم به آرایه چه نوع خدماتی برای این دسته از مراجعین خود هستند. مضاف براین، اگرچه گفته می شود فن آوری رایانه ای منشأ قدرت است و به همین لحاظ نیز می تواند برای بسیاری از مقاصد، از جمله در رفع موانع برای استفاده افراد معلول از فن آوری اطلاعات سودمند واقع شود، اما چه تضمینی وجود دارد که همه افراد جامعه بتوانند از مواهب آن تقریباً به نحو یکسان استفاده کنند.

کتابخانه ها نیز در جستجوی فراهم ساختن فن آوری های نوین اطلاعات هستند تا بتوانند امکانات خود را در اختیار مراجعان تازه پیوسته به جمع استفاده کنندگان منابع اطلاعاتی کتابخانه قرار دهند. تصور بر این است که برای بسیاری از افراد معلول استفاده از رایانه می تواند به منزله یک نوع فن-آوری آزادیبخش و قادرساز به شمار آید و لذا کامپیوترهای انطباق پذیر به ظاهر میتوانند دریچه و افق هایی نوین برای استفاده از منابع کتابخانه و سایر منابع اطلاعاتی در سراسر جهان به روی این قشر بگشایند (Rochester Information Technology, 1995).